

Кундицький О. О.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту*

Львівського національного університету імені Івана Франка

Kunditsky A. A.

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of Management Department,
Ivan Franko National University of Lviv*

РОЛЬ ВНУТРІШНІХ ДЖЕРЕЛ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

ROLE OF INTERNAL SOURCES IN FINANCIAL SUPPORT OF SMALL BUSINESSES

Анотація. У статті розглянуто фактори, які впливають на вибір джерел фінансового забезпечення діяльності малих підприємств. Акцентовано увагу на внутрішніх джерелах, основним серед яких є прибуток підприємства. На основі аналізу статистичних даних зроблено висновок про те, що роль внутрішніх джерел у фінансовому забезпеченні малих підприємств є незначною. Запропоновано низку заходів, які сприятимуть зростанню внутрішніх джерел фінансування малого бізнесу та покращать їхній фінансовий стан.

Ключові слова: мале підприємство, фінансування, прибуток, амортизація, фінансові ресурси.

Вступ та постановка проблеми. Малі підприємства є важливою складовою будь-якої економічної системи. Розвиток підприємницького сектора великою мірою залежить від наявності та можливості доступу до джерел фінансування його діяльності. Фінансування малого бізнесу за рахунок власних джерел має багато переваг і є характерним для багатьох економік світу. Дослідження стану фінансування малого бізнесу за рахунок власних джерел і визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика підвищення ефективності державного регулювання підприємницької діяльності в Україні присвячені наукові праці вітчизняних вчених-економістів: В. Андрущенко, В. Бородюка, В. Братішка, С. Буковинського, З. Варналія, О. Василика, В. Геєця, А. Гальчинського, С. Реверчука, М. Саблука, М. Сивульського, І. Ткачук, В. Федосова, В. Шокуна, С. Юрія та інших. При цьому потребують окремого дослідження питання, пов'язані із аналізом сучасного стану фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні.

Метою наукової роботи є пошук шляхів підвищення частки власних джерел у фінансуванні малого бізнесу в Україні.

Результати дослідження. Виробничо-господарська діяльність підприємств, в тому числі і малих, неможлива без належного фінансового забезпечення, обсяг і структура джерел якого залежить від ряду факторів: форми власності та організаційно-правової форми підприємництва; галузевої приналежності підприємства; теоретичної і практичної можливості залучення додаткових фінансових ресурсів з різних джерел; форми власності та організаційно-правової форми підприємництва; вартості фінансових ресурсів на ринку капіталів; структури фінансового капіталу, що формується; віддаленості від ринків ресурсів, загальноекономічної та політичної ситуації в країні тощо.

Зазначені фактори впливають не тільки на обсяг і структуру фінансового забезпечення, а й на вибір джерел його формування. В економічній літературі їх розглядають як сукупність джерел формування додаткової потреби в капіталі на поточний період, що забезпечує розвиток підприємства.

Узагальнення світового досвіду і міжнародної практики кредитування малого бізнесу дозволяє виокремити дві групи основних джерел формування фінансового забезпечення бази: власні й залучені, хоча деякі науковці трактують залучені джерела як позичені або чужі [1, с. 134]. Зазначимо, що при економічному підйомі доля власних джерел знижується, а залучених – зростає, оскільки в цей час спостерігається конкуренція на ринку кредитних послуг. При спаді, навпаки – доля залучених засобів знижується і збільшується питома вага власних, оскільки в цей час залучати кошти зі сторони стає невигідним у зв'язку з їх дороговизною. Однак у часи економічної кризи та інфляції різко знижується платоспроможність підприємств. І тому в часи економічного спаду замість очікуваного росту частки самофінансування спостерігається збільшення частки залучених засобів, оскільки інфляція «з'їдає» інвестиційні засоби підприємства. Засновуючи власну справу, передусім треба покладатися й розраховувати на власні можливості. Перевагою використання власних джерел є те, що підприємство не несе витрат по виплаті відсотків за користування коштами, що, у свою чергу, збільшує прибутки підприємства і не надає права пайової участі у власності на цю фірму. При цьому недоліком використання власних джерел є обмеженість обсягу їх використання.

У публікаціях останніх років простежується декілька підходів до визначення складу джерел власних ресурсів.

Так А. Чечета пропонує включати до складу власних джерел підприємства тільки статутний капітал та не розподілений прибуток, аргументуючи це тим, що решта статей на сьогодні не мають реального змісту, виступають лише правом підприємства використовувати ці кошти і не можуть бути джерелами власних коштів [2, с. 6].

В. Ковальов [3, с. 23] до джерел власних засобів відносить:

- статутний капітал (засоби від продажу акцій і пайові внески учасників);
- резерви, що нагромаджені підприємством;
- інші внески юридичних і фізичних осіб (цільове фінансування, добровільні внески тощо).

Інший колектив авторів [4, с. 123–124] вважає, що до складу джерел власних фінансових ресурсів входить: амортизація; валовий прибуток; ремонтний фонд; страхові резерви.

Б. Майданчик, М. Карпунін, Я. Любінецький [5, с. 58–59] стверджують, що до власних джерел відносяться: статутний капітал (основні і оборотні засоби); прибуток; кошти, отримані в якості безповоротного державного фінансування, орендодавців, інших підприємств і окремих осіб які зацікавлені в розвитку підприємства. Крім того, до власних джерел вони прирівнюють так звані стійкі пасиви – мінімальна величина постійної кредиторської заборгованості підприємства своїм працівникам і іншим підприємствам, а також вони відносять до власних джерел різноманітні цільові фонди, які існують на підприємстві.

Джерела власних фінансових ресурсів поділяються на внутрішні й зовнішні. Основним аргументом на користь власних джерел є їх готівкове або матеріальне підтвердження і незаперечне право власності на них суб'єкта підприємства. Внутрішні джерела власних фінансових ресурсів мають велике значення для формування фінансового капіталу підприємства. Ними забезпечуються розширене відтворення і фінансова стабільність суб'єктів господарювання. Серед джерел створення власного фінансового капіталу найсуттєвішим є прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства після розрахунків із державними, податковими, банківськими установами тощо. Прибуток формується як різниця між виручкою від реалізації продукції й витратами на виробництво та її продаж. У сучасній економічній літературі прижилося декілька визначень «прибутку». На нашу думку, найбільш вдале визначення належить І. Бланку: «Прибуток – це втілений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності та є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності» [6, с. 131], оскільки чітко характеризує саму мету підприємницької діяльності. Слід зазначити, що дане джерело фінансування за даним статистики не є надто вагомим. Так, якщо у 2010 р. фінансовий результат складав (– 15647,1) млн грн, то у 2014 р. ця сума збільшилася до (–175 262,4) млн грн.

Ситуація, що склалася з використанням прибутку, не сприяє розширенню фінансової бази малих підприємств, а відповідно їх виробничої й фінансової діяльності. Для покращення ситуації, на наш погляд, доречним було б державне регулювання використання прибутку суто економічними методами. Зокрема:

1. Зменшення податку на прибуток на суму прибутку, що використовується на фінансування, реконструкцію та модернізацію активної частини основних фондів. Так, ланцюгова реакція «зниження податкового тягара → зростання чистого прибутку і відповідно збільшення внутрішніх фінансових ресурсів суб'єктів господарювання → підвищення рентабельності інвестиційних проектів» каталізує інвестиційну діяльність і створить реальні умови для зростання сукупного доходу, що у свою чергу призведе до поповнення бюджету, що в перспективі дозволить державі спрямовувати додаткові кошти на реалізацію державних інвестиційних програм.

2. Зменшення оподаткованого прибутку (до 20% від суми балансового прибутку) за умови використання прибутку на збільшення власних оборотних коштів.

3. Надання підприємствам дозволу на створення за рахунок прибутку спеціального «інвестиційного фонду», замість існуючого резервного фонду, який внаслідок законодавчого не врегулювання практично не створюється, а

якщо і створюється, то нараховані резервні фонди використовуються не за призначенням. Так даний фонд міг би створюватися за рахунок відрахувань – не більше 30% від суми прибутку до оподаткування, причому частина прибутку, яка йде в даний фонд не оподатковується, а накопиченні кошти можуть бути використанні лише на інвестиційні підприємства. На наш погляд, перевага ще й у тому, що підприємства, які створюють даний фонд були б зацікавлені показувати більший прибуток, а не приховувати його.

Внесення подібних змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» сприяло б зростанню прибутку як джерела фінансових ресурсів малих підприємств.

Щодо амортизаційних відрахувань, то вони посідають чільне місце в дослідженнях вітчизняних науковців, як внутрішні джерела формування фінансової бази підприємства. Амортизація розглядається як поступове перенесення вартості основних фондів на продукцію або послуги, що виробляється з їх допомогою. На думку вітчизняних дослідників, амортизація нараховується протягом всього нормативного строку служби основного капіталу, а необхідність у її використанні настає лише після фактичного його вибуття. Тому до моменту зміни основного капіталу, який вибув з експлуатації, амортизація є тимчасово вільною і може використовуватися як джерело фінансування виробництва. Дещо інший підхід до амортизації як джерела фінансування представлений у працях зарубіжних авторів. Так, розглядаючи основні джерела фінансування підприємств малого бізнесу, амортизація з цієї точки зору взагалі не розглядається [7, с. 11]. Амортизація розглядається як списання, згідно з вимогами оподаткування та бухгалтерського обліку протягом кількох років купівельної ціни активів (таких як обладнання та машини). З огляду на те, що амортизаційні відрахування значні, вони помітно впливають на чистий дохід фірми. Зайві амортизаційні відрахування, тобто більші за купівельну ціну, зменшують чистий дохід фірми, амортизаційні відрахування менші, ніж купівельна ціна, збільшують дохід. Тобто, коли підприємство нараховує амортизацію за вищими, ніж нормативні, ставками, ростуть загальні витрати фірми, зменшується прибуток фірми, що оподатковується. Себто прибуток залежить від методів нарахування амортизації. Слід зазначити, що в Україні малі підприємства не нараховують амортизації і, як наслідок, там не формується амортизаційний фонд. Хоча, на нашу думку, створення такого фонду на підприємствах сприяло б оновленню виробничих потужностей малих підприємств. За своїм економічним змістом амортизаційний фонд є не інфляційним джерелом: за раціонального планування нарахування зношення він може стати реальним джерелом фінансової бази малих підприємств і джерелом інвестицій для оновлення виробничих фондів. Проте можливості амортизаційного фонду як джерела реальних інвестицій залежать від стабільності цін. Ліберизація цін зумовила знецінення інвестиційних ресурсів у виробничій сфері й передусім знецінення амортизаційних накопичень, бо не було проведено адекватної переоцінки основних виробничих фондів. Тому для розширення коштів необхідно істотно змінити амортизаційну політику, ув'язати її з оподаткуванням, що дозволить підняти доло амортизації як джерела капіталовкладень.

Отже, ми не розглядаємо амортизаційні відрахування як внутрішнє джерело власних фінансових ресурсів для малого підприємства. На нашу думку, їх доречно прирівнювати до валового прибутку, оскільки вони є відшкодуванням раніше витрачених прибутків підприємства на створення й придбання позаобігових активів, що амортизуються. Хоча сама собою амортизація є одним із найваж-

ливіших інструментів макроекономічного регулювання відтворювальних процесів.

Інші внутрішні джерела (продаж активів, зменшення оборотного капіталу та інші) не відіграють помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

До зовнішніх джерел формування власного фінансового капіталу належать:

по-перше, кошти, що формуються як за рахунок особистих внесків, так і за рахунок можливостей фінансового ринку;

по-друге, кошти, що формуються у порядку розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів у масштабах економічної системи держави;

по-третє, фінансові ресурси державного та місцевого бюджетів, що використовується на безповоротній основі;

по-четверте, фінансові ресурси цільових позабюджетних фондів, що використовуються на безповоротній основі.

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить коштам засновників, що формуються за рахунок тимчасово вільних надходжень. Переважно ці кошти необхідні, перш за все, на моменті заснування підприємства, створення статутного фонду, який характеризує початкову суму власного капіталу підприємства і надалі буде використовуватися для інвестування коштів в основні та оборотні фонди. Згідно чинного законодавства України для малих приватних підприємств не існує ніяких обмежень щодо розміру статутного фонду – ні мінімальних, ні максимальних. Слід зазначити, що у Сполучених Штатах власне збереження, наприклад, складають 60%, а у Японії – лише 30% і починаючи підприємець повинен придбати до 70% необхідного капіталу із зовнішніх джерел. Мінімальна сума стартового капіталу наближена до 2,5 кратного річного доходу працюючого японця [7, с. 14]. А у США більшість малих фірм (25%) розпочинають власну справу із середнім розміром капіталу від 20 до 50 тис. дол. США.

Для поліпшення ситуації в умовах України доцільно розробити систему заходів у формуванні стартового капіталу на основі пільгового кредитування, тобто надання значних пільгових кредитів при заснуванні малого підприємства. При цьому, на нашу думку, доцільно в перші

п'ять років існування фірми скасувати плату за кредит, в наступні п'ять років вона не повинна перевищувати 10%.

Наступним джерелом формування власного фінансового капіталу є надходження від продажу акцій. Воно є поширеною формою самостійного залучення малими підприємствами розвинутих країн додаткових грошових коштів для розширення виробництва його модернізації, подальшого розвитку. При цьому держава не тільки не забороняє, але й заохочує їх випуск невеликими фірмами, що є так званним довгостроковим самофінансуванням на основі використання сум, отриманих від продажу цінних паперів.

Зокрема, залучення фінансових ресурсів шляхом випуску акцій дозволяє: збільшити стартові інвестиції для розвитку малих підприємств, отримати дивіденди як додатковий дохід акціонерів і розвитку малого підприємництва.

В умовах економіки України доступ на фондовий ринок підприємств малого бізнесу досить ускладнений. Це насамперед залежить від недооцінення цінних паперів підприємств. Недооцінка при первинному розміщенні акцій може сягати 10% від їх реалізованої вартості, і, з точки зору емітента, це прямі втрати, пов'язані із залученням зовнішнього фінансування [8, с. 47]. Іншою причиною є страх одноосібного власника втратити контроль за своєю фірмою через продаж акцій. До того ж особливі умови економіки України, а саме нерозвиненість ринку цінних паперів, не дають змоги розглядати такий напрям отримання фінансових ресурсів як повноцінний.

Під час аналізу складу джерел фінансової бази деякі дослідники фінансових ресурсів [9, с. 134] відводять значну роль сталим пасивам, які згідно чинного законодавства прирівнюються до власних джерел фінансування. Однак, проаналізувавши дані офіційної статистики, ми можемо зробити висновок, що на малих приватних підприємствах ці ресурси не мають суттєвого впливу як джерела фінансування.

Висновки. Отже, на основі вищевикладеного матеріалу можемо зробити висновок про те, що фінансування підприємств малого бізнесу на основі внутрішніх джерел є недостатнім для здійснення господарської діяльності, що, у свою чергу, зумовлює залучення зовнішніх джерел фінансування.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. Инвестиционный менеджмент / И. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1995. – 447 с.
2. Чечета А. Оценка финансового положения предприятия / А. Чечета // Бухгалтерский учёт. – 1993. – № 3. – С. 58–61.
3. Ковалев В. Финансовый анализ: управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 430 с.
4. Поляк Г. Финансовый менеджмент: [учеб. для вузов] / Г. Поляк, И. Акарис, Т. Краева. – М.: Финансы, 1997. – 518 с.
5. Анализ и обоснование хозяйственных решений / [Б. Майданчик, М. Карпутин, Я. Любенецкий и др.]. – М., 1991. – 213 с.
6. Бланк И. Управление формированием капитала / И. Бланк. – К., 2000. – 512 с.
7. Вишенский А. Государственная политика Японии по отношению к малым и средним предприятиям / А. Вишенский // ЭКО. – 1992. – № 6. – С. 137–143.
8. Мертенс А. Инвестиции: [курс лекций по современной финансовой теории] / А. Мертенс. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 201 с.
9. Зятковский И. Финансовое обеспечение деятельности предприятий / И. Зятковский. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 229 с.
10. Хизрич Р. Предпринимательство или как завести собственное дело и добиться успеха / Р. Хизрич, М. Питерс; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1992. – 152 с.

Аннотация. В статье рассмотрены факторы, влияющие на выбор источников финансового обеспечения деятельности малых предприятий. Акцентировано внимание на внутренних источниках, основным среди которых является прибыль предприятия. На основе анализа статистических данных сделан вывод о том, что роль внутренних источников в финансовом обеспечении малых предприятий незначительна. Предложен ряд мер, которые будут способствовать росту внутренних источников финансирования малого бизнеса и улучшат их финансовое состояние.

Ключевые слова: малое предприятие, финансирование, прибыль, амортизация, финансовые ресурсы.

Summary. In article factors that influence the choice of sources of financial support of small businesses are described. The author focuses on internal sources, major among them is a profit. Based on statistical analysis it is concluded that the role of internal sources of financial support of small businesses is negligible. A number of measures that contribute to the growth of internal sources of small businesses' financing and improve their financial position are proposed.

Key words: small business, financing, income, depreciation, financial resources.